

Zondag 11 april 2010
 Diaconessenkerk Arnhem
 Voorganger: ds Pieter Lootsma
 Schriftlezing: Exodus 15: 22 – 16: 27

preek

Als ik het goed begrepen heb, heeft het boek Exodus hier in de weken vóór Pasen al meer opengeslagen gelegen? Dan hebt u al horen vertellen hoe in de eerste verhalen in dat boek heel beeldend wordt verteld hoe de verhoudingen in Egypte zodanig zijn verstoord, dat het er eigenlijk niet uit te houden is. Egypte, 'angstland' betekent dat, het is een land van angst, verslaving, onderdrukking en uitbuiting. De structuren zijn er machtig en hardnekkig. Nog maar een enkeling durft er te hopen op verandering. De hele machinerie zit in een kramp, er is geen ontkomen aan. Wie het verlangen daartoe nog heeft zal uit moeten breken, maar dat lijkt, op de keper beschouwt, geen reële optie te zijn.

Totdat wij ons, onder de bezielende leiding van Mozes (wat doet die man hun aan God denken!) onszelf een weg banen in de richting van het land dat wij in onze stoutste dromen voor ons zagen.

Iemand heeft ooit eens tegen mij gezegd, en het is mij altijd bijgebleven, dat vrijheid nooit cadeau gedaan wordt: 'Als je vrij wilt worden, zul je de vrijheid moeten nemen'. En dat is precies wat zij doen. Op een nacht, anders dan alle andere nachten, rapen zij alle moed bijeen en vertrekken, een heel ander leven tegemoet. Om hetzelfde ánders te zeggen: in het donker van die nacht kenden zij aan hun dromen, aan hun fantasieën over hoe het allemaal óók zou kunnen, een groter realiteitsgehalte toe dan aan de werkelijkheid waarin zij hun dagen plachten te slijten. Precies dát is misschien wel het wezen van wat geloof wil zijn.

Maar eigenlijk al meteen ná de opgetogenheid over hun veroverde vrijheid, worden zij voor nieuwe vragen gesteld. Want hoe nu verder? Hoe houden zij hun droom leven? En hoe betrekken zij hem op de werkelijkheid waar toch onmiskenbaar toch nog altijd sprake van is?

Hier en daar slaat de wanhoop toe en dreigen zij de moed te verliezen. Zij wisten vooral uit welk leven zij wég wilden; nu blijkt dat hun ideeën over waar het naartoe moet misschien niet voldoende stevig zijn. De weidsheid van het landschap weet hen niet te inspireren, integendeel, zij voelen zich opnieuw klemgezet, maar nu door de leegte ervan. Zover het oog reikt niets dan brandend zand en nergens water.

Hoewel, dat is niet waar. Er is wél water, daar in de woestijn, maar dat water kan hun dorst niet lessen omdat het zo bitter is. Zij proeven er hun eigen frustratie, verdriet en boosheid in. Het is niet voor niets dat die plaats Mara heet, bitterheid. Waaruit zullen zij in godsnaam het vertrouwen putten het vol te houden en verder te trekken? Hoe kunnen zij in godsnaam blijven geloven dat er aan gene zijde van de horizon inderdaad een andere wereld wacht? Vol verwachting richten zij hun verwijtende blik op Mozes.

Ik ben mij ervan bewust dat het zaak is om terughoudend te zijn de vragen en problemen van de eigen tijd in een verhaal als dit te gaan herkennen. Eigenlijk kán dat ook niet zonder daarover dan met elkaar een open gesprek te voeren, maar daarvoor, en dat zult u met mij

eens zijn, leent deze setting zich niet. Dat is een van de grote bezwaren tegen het vervullen van gastbeurten, dat ik niet weet waar u zich door de week mee bezig houdt en waar dit verhaal raakt aan het leven dat u leidt.

Maar wat ik misschien wel mag doen is u vertellen van een associatie die ikzelf had toen ik mij over deze tekst boog. Mij kwam de situatie van die in de woestijn verloren pelgrims opeens pijnlijk bekend voor. En dat kwam door het zoveelste artikel dat ik las over de tanende rol van het Christendom in ons deel van de wereld. Het schetste een trend. Nu kun je geen trend benoemen zonder te generaliseren maar dat moet u maar even voor lief nemen.

De welvaart van de laatste decennia heeft ons in het Westen een in de wereldgeschiedenis ongekende vrijheid gegeven. Niet alleen hebben wij het juk van de armoede afgeworpen, wij hebben ook afgerekend met het keurslijf van ideologieën, levensbeschouwingen en godsdiensten: het communisme is failliet gegaan, het socialisme is in het kielzog van die ontwikkeling zijn zelfbewustzijn verloren, het liberalisme hield geen stand in de complexiteit van de moderne samenleving die immers niet kan overleven zonder een krachtig regulerende overheid. En, *last but not least*, de rol van het christendom is intussen gemarginaliseerd. Dat klinkt misschien alsof wij met z'n allen veel zijn kwijtgeraakt maar zo wordt dat veelal niet ervaren. Wij (en dan bedoel ik de autochtone Westerlingen), wij zijn onszelf als autonoom gaan beschouwen. Wij zouden al die theoretische concepten van de werkelijkheid niet meer nodig hebben. Niets en niemand heeft nog zeggenschap over ons. Wij laten ons niets meer gezeggen, niemand maakt ons meer wat? Wij bepalen zélf wel wat goed is voor ons!

De ándere kant van deze medaille is dat de vraag hoe het nu verder moet met onze samenleving en met onze cultuur zich onontkoombaar opdringt. Eén van de redenen daarvan is, om het toch maar even in de taal van de godsdienst te zeggen, dat ons zo langzamerhand een gedeeld, gemeenschappelijk visioen ontbreekt. Ieder doolt op eigen houtje rond en maakt er voor zichzelf het beste van. Onnoembaar velen dreigen te verdwalen op de zee aan mogelijkheden waaruit zij moeten kiezen. Er is op veel wezenlijke levensterreinen amper nog het besef samen in eenzelfde schuitje te zitten. Ook God is een privé-aangelegenheid geworden. Wij zijn, zo werd dat in dat artikel dat ik las genoemd, solo-religieuzen geworden. Godsdienst, geloven, het wordt steeds meer een kwestie van enkelingen die, overigens vaak heel integer, in de weer zijn een uiterst persoonlijke relatie met God op te bouwen.

In de beleving van veel moderne mensen is het de taak van de overheid ervoor te zorgen dat ik tot mijn recht kan komen en mij kan ontplooien. Zij krijgt, om weer terug te keren naar ons verhaal van vanmorgen, de rol van Mozes toebedeeld. Van Mozes wordt verlangd dat hij hen op koers houdt en dat zij zich niet bedreigd hoeven voelen, dat het moreel op peil blijft en dat hun geduld niet al te zeer op de proef zal worden gesteld. Hun eigen rol is beperkt en lijkt vooral te bestaan uit het eindeloos uiten van klachten. Zij willen op afzienbare termijn hun doel bereiken. De verantwoordelijkheid daarvoor leggen zij bij Mozes. En wee zijn gebeente als hij mocht falen.

Wij kunnen dit verhaal natuurlijk op verschillende manieren begrijpen. Maar hoe wij het ook lezen, in geen geval ligt het strijdtoneel ergens op de landkaart, of hoort er een tijd of plaats bij. Het verhaal speelt zich altijd af in het hier en nu. Altijd weer verlangt de vrijheid dat jijzelf je doelen moet kiezen, nieuwe doelen vooral, want de doelen van voordat je vrij was blijken te zijn verdamppt. En voor wie het zicht op de toekomst kwijt is, is het leven als een dorre, troosteloze woestijn waarin in de meest fundamentele levensbehoeften niet kan worden voorzien. Er is water noch brood voor handen.

De samenleving kan het strijdtoneel van dit verhaal zijn, wanneer wij er de manier in herkennen waarop wij met z'n allen met onszelf, elkaar en deze wereld omgaan. Maar het verhaal laat zich ook lezen als de verbeelding van een innerlijk conflict. Dan is de ziel het strijdtoneel. Dat vraagt wel dat u gevoelig bent voor deze wrange poëzie en dat u herkent welke bittere ervaringen hier onder woorden worden gebracht. Je hebt je diploma gehaald en je weet niet hoe nu verder, je kinderen zijn uit huis en het *empty nest* brengt je tot wanhoop, je bent alleen komen te staan en het lukt je niet de draad weer op te pakken, je bent om welke reden dan ook uit je baan of beroep geraakt en het valt je zwaar je dagen zinvol in te vullen.

Wij zouden kunnen denken dat het dan toverij of magie is wanneer Mozes een stuk hout in het water gooit waarna het zoet wordt. Maar dat is het natuurlijk niet. Waar het om gaat is dat hij alles wat bitter smaakt nog eens opnieuw aanbiedt om er een andere smaak in te kunnen ontdekken. Hetzelfde water, dezelfde situatie, diezelfde mens, het kan in tweede instantie wel eens heel anders blijken te zijn. Wat Mozes zijn mensen leert, voltrekt zich dan ook niet van het ene op het andere moment, daar gaat tijd overheen, soms véél tijd. Maar er komt een moment waarop de zon weer zal opgaan, de wolken weer voorbij zullen trekken en het zomer zal worden. Het leven zal doorgaan en omdat je andere accenten legt zal het een andere smaak hebben gekregen. De bitterheid smelt weg en kan op een gegeven moment zelfs zoet worden.

Tsja, het slavenleven heeft zo zijn voordelen. En vrijheid is een zware opgave. Het verlangen naar vrijheid is mooi, maar in vrijheid *léven*, je eigen grenzen bepalen, je fantasie uitleven én tegelijkertijd beteugelen, gemakkelijk is het allemaal niet. De slavernij heeft het niet geringe voordeel dat je weet wie de boze vijand is. En je woont in een land waar de last van de verantwoordelijkheid van een vrij mens niet op jouw schouders rust. Daarom is er steeds weer dat heimwee, de neiging om op je schreden terug te keren in de oude rollen. Het nieuwe leven is zo moeilijk, het maakt bang en doet pijn. Het roept zoveel vragen op. Nee, liever terug naar het land waar jij je ongeluk en falen aan ánderen kunt verwijten.

Maar God wil dat wij verder trekken en dat ons verlangen het blijvend zal winnen van onze angst. Maar de eeuwige vraag daarbij is die naar de leeftocht voor onderweg, dat water en brood, zeg maar.

In de avond kwamen er kwartels die het kampement overdekten. En in de morgen lag er over de woestijn iets fijns als dauw op de aarde. En toen zij het zagen zeiden zij: 'mah na?', 'wat is dat, want zij begrepen niet wat het was?'

En hoe miraculeus ook dit weer mag klinken, ook nu moet u vooral niet gaan denken dat het ook maar iets met mirakelen te maken heeft. Want als gebeurtenis is het niets bijzonders. Er is een plant die de brakke smaak van water kan neutraliseren. Die zullen ze gevonden hebben. En die kwartels zullen misschien trekvogels zijn geweest die zich 's avonds, na een vermoeiende tocht over de zee gemakkelijk lieten vangen. En wat wij manna noemen zouden honingkorrels geweest kunnen zijn die insecten op bepaalde struiken vormen. Nee, het gaat niet om de gebeurtenissen maar het gaat om de interpretatie ervan.

Uiteindelijk, zo vertelt ons verhaal, komt het, voor wie in de woestijn wil overleven, maar op één ding aan,. En dat is de manier waarop hij kijkt. Het gaat om het vermogen je te verwonderen, om de kunst om wat zich aandient op de weg die jij gaat te herkennen als een genadig geschenk van God.

'Mah na?' vroegen zij in grote verwondering, 'wat is dit?', want zij begrepen niet wat het was. En, in een ander verhaal, een paar Bijbelboeken verderop, vragen zij, wanneer Jezus hen de weg wijst in de woestijn van hun leven, in grote verwondering: 'wie is deze', want zij wisten niet wie hij was. Hij gaf toen zelf het antwoord: 'Ik ben het manna (of: het brood) des levens'. Wij leven onderweg van een geheimenis.

Amen

bronnen:

Eugen Drewermaan	Een eigen weg
Nico ter Linden	Het verhaal gaat